

Serie nouă Anul XXII
Nr. 11 (255) 2024

Scrisul Românesc

Revistă de cultură fondată la Craiova, în 1927, serie nouă, din ianuarie 2003
Publicată de Scrisul Românesc Fundația-Editura, recunoscută CNCS

Florea
FIRAN

Nina Cassian CENTENAR

Poetă prin excelență, prozatoare, autoare dramatică, eseistă, jurnalistă și ilustratoare, traducătoare și compozitoare, Nina Cassian a atras atenția oricărui auditoriu și a sedus orice public prin forță creatoare, incontestabil talent, printr-un farmec aparte și o feminitate care sfida orice vârstă.

A avut prieteni celebri, cu care s-a mândrit, de la Paul Celan la Ion Barbu și Marin Preda, de la Gheorghe Ursu la Ștefan Augustin Doinaș. A fost parte din boema artistică, a trecut din avangardă în proletcultism, de la ostilitate anticeaușistă la alegerea de a se stabili în Statele Unite. „Am iubit și am fost iubită. Am creat non-stop. M-am bucurat de recunoaștere, uneori, și am avut parte de marginalizări, frecvent, chiar și în zilele noastre. Dar toate acestea aparțin echilibrului vieții!”, spunea poeta într-un interviu.

La o sută de ani de la naștere, Nina Cassian este readusă în actualitate prin publicarea principalelor opere și relevarea personalității sale

în cadrul unor evenimente literare organizate în țară și străinătate.

În România a publicat peste 50 de cărți, iar poemele ei s-au aflat în manualele școlare. A fost prețuită și la New York, de o comunitate literară prestigioasă. Volumele ei de poezie au fost publicate de edituri de prima mână, precum Norton, i-au apărut poeme în *The New Yorker*, iar Poetry Society of America a sărbătorit-o în prezența unor personalități de marcă la împlinirea vârstei de 80 de ani. Una din poeziile sale a fost selectată de programul *Poetry in Motion* și a fost afișată în metroul din New York, alături de poeți clasici și contemporani americani. Poezia Ninei Cassian – centrată pe tema dragostei, pierderii, vârstei, artei, pasiunii și suferinței – poate fi sintetizată în titlul unuia dintre volumele publicate în Statele Unite: *Condamnarea la viață*.

Nina Cassian a fost tot timpul plină de energie, inspirație, curiozitate și bucurie a jocului.

Continuare în p. 2

Eseu

Alina Ancuța
Geo Constantinescu
Theodor Damian
Emanuel D. Florescu
Rodica Grigore
Adriana Iliescu
Dan Ionescu
Ion Parhon
Gabriela Păsărin
Anda Simion

Proză

Tim Castano
Dumitru Drinceanu
Adrian Sângeorzan

Poezie

Carmen Firan
Dan Duțescu
Teodor Burnar

Constantin Cubleșan – <i>Eminescu – serbarea de la Putna</i>	p. 4
Oana Băluică – <i>Un Nobel pentru fragilitatea ființelor umane</i>	p. 5
Ioan Lascu – <i>Despre specificul național</i>	p. 6
Mihai Ene – <i>Centenarul Suprerealismului</i>	p. 7
Andrei Codrescu – <i>IA: în loc de deschiziție</i>	p. 7
Dumitru Radu Popa – <i>Trump și proiectul 2025</i>	p. 11
Emilian Ștefăruță – <i>Viorel Penișoară-Stegar – 90</i>	p. 24

Sumar

- Florea Firan**, *Nina Cassian – Centenar* / pp. 1-3
- Constantin Cubleşan**, *Eminescu – Serbarea de la Putna (1871)* / p. 4
- Oana Băluică**, *Un Nobel pentru fragilitatea ființelor umane* / p. 5
- Ioan Lascu**, *Despre specificul național* / p. 6
- Mihai Ene**, *Centenarul suprarealismului* / p. 7
- Andrei Codrescu**, *IA: în loc de deschiziție* / p. 7
- Gabriela Păsărin**, *Gradele de atmosferă și „lumea imperfectă”* / p. 8
- Rodica Grigore**, *Bagheta Magicianului* / p. 9
- Emanuel D. Florescu**, *Caracteristicile comunicării pragmatice* / p. 10
- Dumitru Radu Popa**, *Trump și proiectul 2025* / p. 11
- Adrian Sângeorzan**, *Începutul războiului* / p. 12
- Alina Ancuța**, *Ne vedem în august sau „De ce Márquez nu a vrut să publice acest roman”* / p. 13
- Carmen Firan**, *Poem: O poveste* / p. 13
- Dan Ionescu**, *Rădăcinile românești ale unui thriller* / p. 14
- Dan Dușescu**, *Poem: Nuanțe și speranțe* / p. 14
- Dumitru Drinceanu**, *Note de călătorie. Vietnam (II)* / p. 15
- Geo Constantinescu**, *O proză despre condiția umană* / p. 16
- Red.**, *Cărți primite la redacție* / p. 16
- Adriana Iliescu**, *Scrierea ca efort și invenție* / p. 17
- Tim Castano**, *Ultima zi* / p. 15
- Teodor Burnar**, *Poeme: Drumul; Fidel; Încă suntem!* / p. 14
- Theodor Damian**, *Senior editor sau editor senior?* / p. 19
- Okeanos**, *Revistele: Scriptor; Ateneu* / pp. 22-23
- Ion Parhon**, *„Săptămâna Purcărete”* / p. 20
- Anda Simion**, *„Săptămâna Purcărete”. Considerații despre un anume univers* / p. 21
- Red.**, *Colocviile „Scrisul Românesc” – ediția a XIX-a* / pp. 22-23
- Emilian Ștefărtă**, *Viorel Penișoară-Stegaru – 90. Scenograful, pictorul, graficianul* / p. 24

Abonamente

Scrisul Românesc

Abonați-vă la Revista „Scrisul Românesc” și veți avea un prieten apropiat. Abonamentele se fac prin rețeaua proprie și Poșta Română, se pot achita la sediul revistei sau în contul: RO 03BRDE170SV21564261700, Agenția Mihai Viteazul, Craiova.

Costul unui abonament anual cu taxele incluse este de 135 lei. Pentru abonații din străinătate este de 155 \$ sau de 140 €. Informații primiți la tel.: 0722.75.39.22; Fax: 0251.413.763 sau la adresa de email: scrisulromanesc@yahoo.com

Continuare din p. 1

Florea FIRAN

Nina Cassian

CENTENAR

Talentul și devotamentul ei pentru poezia de valoare au împins în umbră orice alte alunecări ori farse ale destinului. În unele volume cerebrală, în altele ludică, ea este inovatoare de limbaj și creează chiar o limbă poetică proprie, *limba spargă*.

S-a născut la 27 noiembrie 1924, în Galați. Numele la naștere era Renée-Annie Cassian-Mătășaru. Este fiica lui Iosif Cassian-Mătășaru, funcționar comercial, apoi traducător recunoscut (membru al Uniunii Scriitorilor), și al Janei (născută Șmilovici, casnică). „Tata mi-a «predat» splendoarea limbii române, gustul pentru poezie și muzică, și mi-a mai transmis o trăsătură care mi-a îmblânzit adesea parcursul: umorul. Umorul îl consider o dimensiune a vieții mele laolaltă cu arta și dragostea. Fără el n-ar fi existat avangarda.” Mai târziu s-a mutat împreună cu familia la Brașov, unde a urmat școala primară, apoi Liceul „Principesa Elena”, iar în 1935 s-a stabilit în București unde și-a continuat studiile la „Institutul Pompilian”.

În 1940, odată cu instalarea fascismului, este forțată să abandoneze „Institutul Pompilian” și se înscrie la o școală evreiască de fete. În 1942 urmează ultimele două clase de liceu într-un singur an când obține și bacalaureatul după care devine studentă la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București pe care o întrerupe după un an. În această perioadă se simte atrasă de mișcarea comunistă, este însă marginalizată de către „tovarăși” și suspectată că avea „o vocație a libertății și libertinajului”, fiind considerată „orgolioasă și dominatoare”.

De la o vârstă foarte fragedă începe să scrie poezii, cântă la pian și desenează. În 1940 îi trimite, prin tatăl său, un caiet cu versuri lui Tudor Arghezi, la Mărțișor, care notează pe manuscris, printre altele: „Talent incontestabil. Vocație sigură”. Studiază pianul și compoziția muzicală cu Th. Fuchs, Mihail Jora, Paul Jelescu și Constantin Silvestri, ia lecții de desen cu G. Loewendal și M. H. Maxy și de actorie cu Al. Finți și Beate Fredanov. Studiază limbi străine și în școală excelează în arte.

După ce în 1944 publică sub diferite pseudonime (Maria Veniamin, Ana Varga, Nic, Hortensia) traduceri din Georges Rodenbach și Cristian Morgenstern, în „Ecolul”, „Rampa” sau „Viața Românească”, debutează publicistic în 1945 în ziarul „România liberă” cu poezia *Am fost un poet decadent*. Între 1944-1947 colaborează cu versuri originale, articole, cronici dramatice și traduceri la „Contemporanul”, „Rampa”, „Orizont”, „Lumea”, „Revista Fundațiilor Regale” ș.a.

Editorial, debutează în 1947 cu volumul de versuri *La scara 1/1*, în manieră suprarealistă, cu un portret de Jules Perahim. Poeta i-a dat mai întâi manuscrisul lui Ion Barbu care nota: „... Stranie, mare poezie!”, alături de Arghezi, autorul *Jocului secund* fiind cel care a încurajat-o în perioada începutului. Volumul a stârnit atacuri virulente din partea criticii oficiale pentru „decadență” și „intellectualism”. În ziarul „Scânțea” au apărut trei foiletoane succesive semnate de Traian Șelmaru, unul dintre politrucii vremii, prin care cartea ei de debut era desființată. Numai pentru patru versuri din poemul intitulat *Tumefiere* („Pentru ca umiliința jocului/ să-mi fie lăsată,/ m-am deplasat la fața locului;/ fața locului era umflat”) era considerată „o inadmisibilă batjocură la adresa exigențelor realismului-socialism”. Era de fapt o urmare a articolelor improvizatului critic Sorin Toma, *Putrefacția poeziei și poezia putrefacției*, care îl înfieră pe Arghezi. „Atacul la adresa mea, o jună aflată la primul ei volum, marca exact distanța de la armăsar la țânțar. Se instala «obsedantul deceniu» cu teme obligatorii, cu interzicerea metaforelor și a oricărei evadări din vocabularul pauper, chipurile «pe înțelesul poporului»”, mărturisise autoarea într-un dialog cu Carmen Firan. Acuzațiile de „formalism”, „decadență” au continuat să-i fie aduse ani de zile.

Intimidată de campania declanșată împotriva ei, Nina Cassian trece în extrema poeziilor realist-socialiste și până în 1956 publică mai multe volume în care va sacrifica valoarea artistică în →

Scrisul Românesc

Revistă de cultură

Fondată la Craiova, în 1927, de către criticul D. TOMESCU. Serie nouă, din 2003, întemeiată de FLOREA FIRAN

Editată de:
Fundatia – Revista
Scrisul Românesc

ISSN 1583-9125

Revistă înregistrată la OSIM
cu nr. 86155 din 11.04.2007

Membră A.R.I.E.L.

Redacția

Director:
Florea FIRAN

Colegiul redacțional:
Adrian CIOROIANU
Andrei CODRESCU
Eugen NEGRICI
Gheorghe PĂUN
Dumitru Radu POPA
Lucian Bernd SĂULEANU
Monica SPIRIDON
Emilian ȘTEFĂRTĂ

Redactori:
Mihai ENE
Mihai FIRICĂ
Emanuel D. FLORESCU
Ion PARHON
Lucian-Florin ROGNEANU

Redactori asociați:
Florentina ANGHEL
Dan IONESCU
Gabriela PĂSĂRIN

Corectură:
Claudia MILOICOVICI

Tehnoredactare:
Georgiana OPRESCU

Arhivă online:
Alexandru OPRESCU

Redacția și Administrația:

Craiova, Str. C-tin Brâncuși, nr. 24
Tel./Fax: 0722753922; 0251/413.763
E-mail: scrisulromanesc@yahoo.com
Web: www.revistascrisulromanesc.ro
Cont: RO03BRDE170SV21564261700
BRDE Agenția Mihai Viteazul, Craiova

Abonamentele se pot face la sediul redacției: Str. Constantin Brâncuși, nr. 24, Craiova, județul Dolj sau scrisulromanesc@yahoo.com

Responsabilitatea opiniilor exprimate aparține integral autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

Tiparul: Tipografia PRINTEX
Craiova, str. Electroputere, nr. 21,
tel. 0251 580431

→ compromisul cu ideologia comunistă aflată la putere. Cu volumul *Vârstele anului* (1957) Nina Cassian revine la o perioadă de echilibru când își schimbă discursul poetic. N. Manolescu, în editorialul *O poetă (aproape) uitată* („România literară”, nr. 6/2014), consemna: „Tot ce va scrie de aici înainte Nina Cassian va fi onest, moral și acceptabil literar, mai ales în poemele stăpânite de un spirit ludic din *Ambitus* sau din *Loto-Poeme*. Greul cel mare trecuse. Dar mai mult nu i se putea cere poetei...”

În paralel, ca o compensare, publică savuroase cărți pentru copii în care își pune în valoare fantezia și spiritul ludic și care vor delecta cititorii timp de decenii: *Nică fără frică* (1950), basm în versuri pentru care primește Premiul de Stat, *Ce-a văzut Oana, Bot Gros, cățel fricos, Prințul Miorlau* sau *Povestea a doi pui de tigru numiți Ninigra și Aligru*, distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor etc.

În anii '70, odată cu o oarecare deschidere culturală, Nina Cassian revine în pielea proprie de creatoare complexă, de mare vigoare și diversitate. Ca poetă este extrem de prolifică și dă măsura talentului în volumele: *Spectacol în aer liber*. O monografie a dragostei (1961), *Sărbătorile zilnice* (1961), *Să ne facem daruri* (1963), *Disciplina harfei* (1965), *Sângele* (1966), *Destinele paralele* (1967), *Ambitus* (1969), *Cronofagie* (1970), selecție din creația anilor 1944-1969, *Recviem* (cu ilustrații de Mihai Vulcănescu) și *Marea conjugare* (1971), *Loto-Poeme* (1972), care cuprinde câteva poezii compuse într-o limbă inventată dar apropiată de structura morfo-sintactică a limbii române, *O sută de poeme*, selecție cu ilustrațiile autoarei (1974), *Spectacol în aer liber. O altă monografie a dragostei* (1974), *Suave* (1977), *De îndurare* (1981), *Numărătoarea inversă* (1983), *Jocuri de vacanță*. Versuri și proză cu ilustrațiile autoarei (1983).

În 1997 publică volumul *Desfacerea lumii. 1984-1996*, care cuprinde selecții din trei volume. Primul, *Nocturne*, urma să apară la Editura Eminescu, în 1985, dar a fost interzis la plecarea autoarei în America. Conține poeme de doliu personal (la dispariția soțului) și de doliu național (întunerul, frigul, minciuna și degradarea impuse de dictatura ceaușistă). Al doilea volum, *Desfacerea lumii*, care dă și titlul cărții, se referă la drama strămutării autoarei într-un spațiu și o limbă străine și la mutațiile din România după '89. Partea a treia, *Muzica de dincolo*, cuprinde, în principal, poezii scrise în limba engleză pe care și le traduce singură în românește. Ultima poezie din volum, provocatoare: „Și dacă e dezamăgită carnea/ (de fapt, strivită, ruptă în bucăți) –/ rămâne Duhul/ alcoolul verde/ al fructului ce-am fost cândva.../ Citește-mi cartea/ și-mbată-te/ de-aroma cărnii mele”.

În paralel scrie și publică proză scurtă și memorialistică, între care volumul *Atât de grozavă și adio* (1971). O lucrare de mai mare întindere este jurnalul *Memoria ca zestre. Vol. I* (2003) cuprinde fragmente dintr-un jurnal al anilor 1948-1953, însoțit de comentarii din perioada 1975-1979 și 1987-2003. După mărturisirile autoarei, acest jurnal urma să fie un document revelator pentru anii „obsedantului deceniu”. *Vol. II* (2004) cuprinde însemnări din

perioada 1954-1985, transcrise și comentate în 2003-2004. *Vol. III* (2005) reunește însemnări din anii 1985-2004, petrecuți în New York.

Jurnalul n-a trezit un interes deosebit în rândul criticii literare, dar își găsește valoarea în clarificarea unor momente și aspecte din viața și activitatea scriitoarei, fiind în același timp un inventar al propriei creații literare și muzicale, al cenaclurilor literare sau caselor de creație, a boemei artistice bucureștene pe care le-a frecventat, al legăturilor cu scriitori precum Marin Preda, Geo Dumitrescu, Ovid S. Crohmălniceanu.

Cea mai importantă carte a sa din câte s-au editat după 1989 este *Avangarda nu moare și nu se predă*. Poeme și desene (antologie 1947-2007), cu un studiu de Șerban Foarță (2007), urmată de o nouă ediție selectivă cu prefața *Indica Nina* de Călin-Andrei Mihăilescu și postfața *Nina Cassian. Profil de creator*, de Florea Firan (Scrisul Românesc, 2016).

În 1974 compune o serie de lucrări de muzică, printre care *Vivarium*, *Variatio perpetua*, *Fascinații tonale* care erau interpretate la Ateneul Român. Cântă la pian, desenează, traduce, scrie proză și piese pentru teatrul de păpuși, jucate de Teatrul „Țândărică”.

I se acordă două burse importante, Yaddo și Fulbright. Invitată ca *visiting professor*, în cadrul unei burse Soros, pentru a susține un curs de *creative writing* la New York University, află de uciderea în închisoare a lui Gheorghe Ursu, unul dintre prietenii apropiați, care o menționa de mai multe ori în jurnalul său confiscat de Securitate pentru păreri politice anticeaușiste și decide să nu se mai întoarcă în țară și în 1985 se stabilește în New York. Cărțile îi sunt interzise și retrase din bibliotecă, până la căderea regimului Ceaușescu.

Într-un interviu despre exil, pe care l-am publicat în revista „Scrisul Românesc” (nr. 1-2/2003), poeta mărturisea: „După un an și jumătate de la sosirea mea la New York, când viza îmi expirase și nu am găsit puterea să mă întorc, dar nicio altă soluție pentru a-mi prelungi șederea, am fost nevoită să cer azil politic. Nu voiam să fiu total ruptă de România, dar pe vremea aceea nu exista altă cale. Nu m-am considerat însă niciodată în exil. Mi-am purtat cu mine zestre, amintirile, prietenii și am continuat să scriu.”

În America devine repede cunoscută în cercurile literare. Îi apar poeme în revistele cele mai importante: *The New Yorker*, *Atlantic Monthly*, *American Poetry Review*, *New England Review*. Publică peste zece volume de poezie, printre care *Life Sentence*, *Take My Word for It!*, *Blue Apple*, *Lady of Miracles*, *Continuum*. În 1994 New York Public Library îi decernează Premiul „Leul literar”. Este tradusă în multe limbi și poemele sale se află în antologii apărute în Europa și America, este invitată să susțină recitaluri de poezie la evenimente special dedicate creației sale, ori în cadrul unor festivaluri internaționale la Toronto, Rotterdam, Ierusalim, Londra, Dublin, Stockholm, Veneția, unde pe 21 martie 2014, de Ziua Mondială a Poeziei, este omagiată la Palazzo Grimaldi când i se lansează și volumul antologic de versuri *Cè modo e modo disparire*, publicat de editura Adelphi. De fiecare dată, Nina Cassian își cucerește auditoriul cu inteligența, umor și farmec. O altă activitate căreia i se dedică este

cea de traducător. Tălmăcește din Shakespeare, Maiakovski, Margarita Aligher, Brecht, Iannis Ristos, Ch. Morgenstern, Molière.

După 1989 face câteva vizite în România, prima în 1993, când îi apare antologia *Cearța cu haosul*. Versuri și proză (1945-1991), sau cu prilejul lansării altor volume de poezie sau proză. Din 2003, de la întemeierea seriei noi a revistei „Scrisul Românesc”, Nina Cassian a fost o prezență constantă în paginile publicației timp de peste un deceniu. Ne-a încredințat parte din proza sa memorialistică, dar și poezii inedite, corespondență, eseuri.

Editura Cărțile Tango îi publică volumul *Dialogul Vântului cu Marea – Nina Cassian în conversație cu Carmen Firan*, cu o introducere de D. R. Popa care semnalează „o carte neobișnuită, atât prin structura ei cât și prin conținut”. Andrei Codrescu în postfață avertiza: „A trage cu urechea la conversația dintre aceste două femei strălucite e un sentiment indecent de delicios. Cea mai în vârstă, faimoasă pe două continente pentru poezia și viața ei tumultuoasă, se joacă și se duelează cu poeta mai tânără, dar nu mai puțin cunoscută în ale vieții și scrisului, într-un schimb incandescent despre politică, dragoste, litere, limbă și credințe. Tolerându-și una alteia diferențele și protejându-și una alteia sentimentele, ele creează un durabil Simbol al Prieteniei.”

Nina Cassian cultivă, deopotrivă, ironia, umorul, sarcasmul, este de o luciditate intelectuală debordantă, de o cochetărie artistică seducătoare. Poezia ei este, în același timp, ingenioasă și genuină, impunând o voce originală și puternică.

Am vizitat-o adeseori la New York, în apartamentul de pe Roosevelt Island, unde ne desfăta în conversații spumoase, ne recita, sau ne cânta la pian împreună cu soțul ei Maurice Edwards, admirabil intelectual și artist. De fiecare dată ne întâmpina cu vigoare, luciditate și distincție, cu grație și prietenie.

La 27 noiembrie anul acesta, Nina Cassian ar fi împlinit o sută de ani, dar pe 15 aprilie 2014, ne-a părăsit. A dorit ca cenușa să-i fie adusă în țară și așezată lângă urnele părinților ei. Memoria Ninei Cassian este admirabilă servită de jurnalista Alice Năstase Buciuta, organizatoarea unor evenimente speciale în spații culturale din diverse orașe din țară și străinătate și editoarea albumului omagial *Nina Cassian – Centenar*. Anul acesta Centrul cultural din localitatea 2 Mai, unde poeta și-a petrecut multe veri, a primit numele Ninei Cassian, o figură unică în literatura română, scriitoare și intelectuală de rară sensibilitate și noblețe. ■

Constantin
CUBLEȘAN

Eminescu – Serbarea de la Putna (1871)

Ideea unei mari întruniri a reprezentanților tuturor studenților români din toate provinciile țării, la Putna, în 1870, luând ca pretext național, împlinirea a 400 de ani de la târnosirea mănăstirii, i-a aparținut lui Mihai Eminescu și a fost lansată în 1869, când s-a și înființat un comitat provizoriu de organizare a preparativelor și a lucrărilor acesteia, în fruntea căruia s-a aflat Ioan Slavici.

Sfințirea Mănăstirii Putna a avut loc la 3 septembrie 1469 de către Mitropolitul Teoctist al Moldovei, fiind de față însuși Ștefan Vodă, ctitorul acesteia.

Aniversarea a 400 de ani de la sfințirea mănăstirii era un moment prielnic de înălțare a ființei naționale române, dar pentru ca autoritățile să nu se împotrivescă unui atare jubileu, tineretul studențesc fiind consiliat și de unii dintre intelectualii de vază ai neamului, au decis amânarea festivităților pentru anul următor. Adică pentru zilele de 25/27 august 1871. Aceasta și pentru că izbucnise războiul franco-prusac, pe de-o parte, dar și pentru că banca la care fuseseră depuse fondurile adunate de la persoane particulare ca și de la asociațiile studențești etc., fonduri bănești necesare pentru susținerea manifestației de la Putna precum și pentru realizarea unei urne în care să fie depus pământ din toate provinciile românești, în aducerea unui omagiu Voievodului; ei bine, banca falimentase și totul trebuia luat oarecum de la început. Femeile din țară, la inițiativa Mariei Rosetti, au organizat o colectă pentru executarea unui acoperământ a urnei festive, la aceasta contribuind și pictorul Nicolae Grigorescu, alături de istoricii Papiu Ilarian și V.A. Urechia.

Mormântul lui Ștefan cel Mare de la Putna

Poetul promovează ideea congresului și a unității naționale, în trei articole publicate în ziarul „Federațiunea”, sub titlurile: *Să facem un congres, În unire e tăria, Echilibrul*. Articolele au fost semnate cu pseudonimul *Varo*, sugerând pe de-o parte numele aceluia demnitar roman care era cunoscut ca un nesupus, pe de alta posibilitatea identificării ca autor al unui maghiar căci *varo* în limba maghiară

înseamnă croitor. Oficialitățile imperiale l-au sancționat pe autorul articolelor, dar secretarul de redacție al ziarului, Poruțiu, a luat asupra sa vina plătind amenda și suportând perioada de detenție pe care o stabiliseră stăpânitorii pentru instigarea politică.

Cu repeziciune programul unei astfel de reuniuni a fost preluat și lansat prioritar în toate centrele intelectuale din provinciile românești. Presa din țară dar și cea românească din Imperiul Austro-Ungar au făcut propagandă inițiativei. Așa, „Românul” din București în care Dimitrie Brătianu scria: „La Putna nu va fi un parastas ci celebrarea unei nașteri”. Chemarea de a participa în număr cât mai mare de studenți, dar și de personalități românești marcante s-a propagat, de asemenea, și prin „Telegraful român” din Sibiu ș.a.

Pregătirile fuseseră declanșate încă în toamna anului 1869 când un Comitet provizoriu a elaborat un apel adresat comunităților românești din București, Iași, Berlin, Pesta, Sibiu, Toronto, Oradea, Cernăuți, Blaj și Arad. Un apel politic lansează și Mihai Eminescu către toți confracții „comilitoni”, cerând unitate și demnitate în cultivarea sentimentului național. Acestui apel răspund de îndată studenții din București, apoi cei din Iași și se vor alătura studenții din diverse centre universitare europene, ca Parisul, bunăoară. Ideea „nivelării Carpaților politici” și „formarea unui lanț indisolubil între toate țărilor române”, se află pe buzele tuturor viitorilor participanți la jubileul de la Putna. Sunt studenți români din Ardeal, din Bucovina, ca parte austriacă a imperiului proaspăt trecut la forma dualistă austro-ungară și din alte numeroase părți de lume. Reacția autorităților austriece a fost una de expectativă privitoare la o sărbătoare religioasă dar era mai puțin tolerantă în ceea ce privea congresul studențesc.

În sprijinirea desfășurării evenimentelor de la Putna a venit poziția prefectului de Rădăuți, Oreste Renney, care s-a arătat ca un fel de garant pentru ca tipicul religios să fie respectat întocmai. Astfel, în ziua de 14/26 august primii sosiți la Putna sunt membrii asociațiilor: din București, Gh. Dem Teodorescu, Ion Brăescu, Grigore Tocilescu, din Iași, C. Istrati, Ressu și Irimescu, de la Berlin sosește A.D. Xenopol, apoi în ziua următoare: Mihail Kogălniceanu, Cristodulo Cerchez (primarul Iașilor), Vasile Alecsandri și arhiereul Filaret Scriban din partea mitropoliei Moldovei, alături de arhimandriții Iosif Bobulescu, Ieronim Buțoreanu și arhidiaconul Nectarie Apostoliu.

Serbarea se deschide în seara zilei de 14/26 august cu salve de tun trase de pe culmea dealului din împrejurime, continuând cu slujba religioasă de mare fast. A doua zi, A.D.

Mănăstirea Putna în vremea lui Mihai Eminescu

Xenopol ține o prelegere despre personalitatea lui Ștefan cel Mare, ca reprezentat al națiunii române în spațiul său istoric. Urmează prânzul luat într-un portic pregătit anume pentru invitați iar după masă se desfășoară o mare manifestare populară. Tânărul Ciprian Porumbescu dă un scurt concert la vioară (în 1875 el va fi unul dintre creatorii „Societății Arboroasa” din Bucovina); pictorul Carol Popp de Szathmári realizează câteva tablouri comemorative. La încheierea programului, membrii comitetului de organizare solicită prefectului de Rădăuți aprobarea ținerii Congresului în care tineretul academic să dezbată câteva probleme: dezvoltarea omogenă a junimii românești, contribuția acesteia la dezvoltarea culturii și modalitatea de atragere în acest sens a cât mai multor intelectuali români. În acest cadru, discuțiile au ținut până după miezul nopții. Acum, Mihai Eminescu i-a spus lui Ioan Slavici, cu hotărâre: „Acela care vrea să facă ceva nu discută, ci lucrează... facem ce știm și lumea vine după noi”. S-a propus înființarea de societăți ale studenților români în toate universitățile unde aceștia se aflau. Eminescu a propus înființarea unui organ de presă socio-cultural, proiect pe care îl va realiza mai târziu Ioan Slavici înființând la Sibiu revista „Tribuna”.

Serbarea de la Putna, deși nu a avut un impact imediat și direct în politica manifestărilor naționale din Imperiul Austriac, ea se alătură cu brio „Pronunciamentului de la Blaj” din 3 mai 1868, a „Memorandumului” din 28 mai 1892 ș.a., dar puțini dintre participanți au reușit să trăiască momentul înălțător al Marii Unirii din 1918. S-au împlinit astfel cuvintele lui Mihai Eminescu adresate lui Dumitru Brătianu la 3 august 1871: „Dacă serbarea întru memoria lui Ștefan va avea însemnătate, aceea va fi o dovadă mai mult cum că ea a fost cuprinsă în sufletul poporului românesc și s-a realizat pentru că-a trebuit să se realizeze”. (Pentru detalii vezi și *Istoria Modernă Românească* de Florin Cristescu) ■

Oana
BĂLUICĂ

Un Nobel pentru fragilitatea ființelor umane

Căștigarea Premiului Nobel în 10 octombrie 2024 de către o autoare sud-coreeană (pentru prima dată) a reprezentat o surpriză pentru mulți – unii s-au grăbit, ulterior, să acuze din nou criteriile pe care se bazează decernarea în sine, alții au lăudat proza plină de poeticitate a scriitoarei Han Kang, câștigătoarea premiului, care este prezentă pe rafturile librăriilor din România cu trei volume traduse (*Cartea albă*, *Disecție* și *Vegetariana*). Mărturisesc că nu mă număr deloc printre primii – cu alte cuvinte, am descoperit-o pe Han Kang acum ceva timp, i-am citit toate romanele, inclusiv cele netraduse încă la noi și am avut revelația unei voci narative pline de compasiune, sensibilitate, empatie și durere. În toate romanele sale există o confruntare între trauma personală și cea colectivă (masacrul din Gwangju, care a avut loc în mai 1980, apare ca un *leitmotiv* în aproape toate textele sale), între o societate patriarhală și dorința de emancipare, de libertate deplină, fără imixtiunea unei critici sociale și culturale în cadrul vieții private, între violența extremă de care sunt capabile ființele umane și frumusețea deplină a unei empatii și sensibilități profund omenești, de asemenea. De altfel, declarațiile autoarei subliniază tocmai acest aspect al dorinței de comprehensiune psihologică, personală a umanității: în multiple rânduri, Han Kang a declarat că, prin intermediul prozei sale, încearcă să înțeleagă dihotomia umană, să răspundă la inevitabila interogație: „cum pot ființele umane să fie atât de violente și crude și ce putem face, în calitate de ființe umane, să contrabalansăm această violență?”

Admiratoare înfocată a lui Dostoievski ca model literar, scriitoarea sud-coreeană mărturisește că dispune de o empatie exacerbată, că simte în mod mult mai profund durerea ființelor vii și că aceste aspecte au aruncat-o într-o „criză existențială” – dublată și de faptul că suferă de când era adolescentă de migrene cronice, debilitante, care, în propriile cuvinte, îi conferă modestie și umilitate: „dacă aș fi fost sută la sută sănătoasă, poate că nu aș fi devenit scriitoare. Migrenele mele funcționează ca un *reminder* al faptului că sunt umană. Când am una dintre aceste migrene, trebuie să mă opresc din scris, din citit, din orice fac, trebuie să îmi întrerup rutina, iar acest lucru mă determină să îmi conștientizez propria vulnerabilitate și umilitate, propria mortalitate”.

Vulnerabilitatea și fragilitatea sunt unele dintre caracteristicile esențiale și emblematice ale prozei/ personajelor sale. În romanul *Vegetariana* (publicat în 2007 și construit pe un model tripartit), personajul principal, Yeong-hye – o femeie aparent obișnuită, artist grafician *part-time* și gospodină – are un coșmar sângeros care o determină să privească cu oroare

cruzimea ființelor umane și decide, în urma acestui eveniment, să renunțe la consumul de carne. Ceea ce pare a fi un *plot* destul de simplist se transformă într-o poveste și o atmosferă aproape kafkiene, atunci când soțul ei și ceilalți membri ai familiei și ai comunității încearcă, prin mijloace din ce în ce mai violente, să o determine să își schimbe poziția etică. Singura ființă care ar părea să o poată ajuta cu adevărat (cumnatul ei) ajunge să o exploateze pentru propriile fantezii și idealuri, astfel încât, în toată această vâltoare a extremei fragilități și vulnerabilități, Yeong-hye se cufundă din ce în ce mai mult în ceea ce William Styron numea „bezna vizibilă”, o alunecare perceptibilă către nebunie – fără ca nimeni să îi arate înțelegere, solidaritate sau empatie.

Romanul are și o tentă autobiografică, Han Kang însăși a renunțat, pentru o perioadă, la consumul de carne și s-a confruntat cu priviri curioase din partea membrilor comunității, deoarece Coreea de Sud este o cultură profund ancorată în consumul de carne, care nu lipsește din aproape niciun fel de mâncare.

Un alt episod biografic profund traumatizant (moartea unei surori) este redat și în *Cartea albă*, unde o naratoare anonimă se confruntă cu aceeași pierdere imensă și, printr-o meditație poetică percutantă, răvășitoare și dureroasă asupra obiectelor de culoare albă și asupra culorii în sine, decide să îi scrie scrisori surorii moarte la naștere, pentru a decanta durerea și a ajunge la o reconciliere cu sine și cu trauma suferită.

Pe de altă parte, *Disecție* este un roman axat într-o măsură mult mai mare asupra problematicei sociale și politice: structurat în șapte capitole, fiecare dintre acestea este povestit din perspectivă naratorială diferită și se întinde din 1980 (anul masacrului din Gwangju) până în 2013. Numărul morților în urma acestui odios eveniment este încă disputat, iar subiectul este unul extrem de sensibil în societatea sud-coreeană, însă, în acest roman, Han Kang încearcă să transmită o idee mult mai profund umanistă, aceea că moartea chiar și a unui singur om poate avea reverberații profunde, atât colective, cât și personale, iar trauma are efecte reziduale imposibil de descifrat la o primă vedere. Masacrul a devenit aproape o obsesie pentru scriitoare, care mărturisește că, deși avea 9 ani atunci când acesta a avut loc, nu a descoperit realitatea existenței lui decât mai târziu, la vârsta de 12 ani: „pe raftul de sus al bibliotecii familiei (o bibliotecă generoasă, Kang mărturisind faptul că a crescut înconjurați de cărți, tatăl ei fiind și el scriitor) exista o cutie cu un album plin cu fotografii ale evenimentului și ale victimelor, realizate de jurnaliști și fotografi străini”. Această întâlnire personală

cu brutalitatea și cruzimea avea s-o marcheze inextricabil, metamorfozând trauma colectivă într-una personală, așa cum se întâmplă în majoritatea romanelor ei. Având în vedere că episodul este rareori menționat sau discutat în Coreea de Sud, Han Kang a simțit mereu că este ceva ce nu poate fi rezolvat sau disipat de către conștiință, trăind cu o certă vină a supraviețuitorului și încercând să găsească o modalitate de a accepta un univers dominat de violență și cruzime arbitrară și intenționate, deopotrivă.

Într-un alt roman al său, *Human Acts* (*Acte umane*, netradus încă în limba română), autoarea se concentrează din nou asupra episodului violent, care marchează și incipitul narațiunii. Unul dintre personajele centrale ale romanului (un băiat) este construit pe baza fotografiilor văzute de Han Kang în albumul păstrat de părinții săi, iar, prin intermediul ficțiunii, încearcă să îi imprime o posibilă poveste de viață, să „îi împrumute corpul și vocea sa”, din moment ce el este una dintre numeroasele victime „dispărute”, despre a căror moarte și viață nu se știe aproape nimic. *Human Acts* este, de altfel, și cel mai bun roman al său (într-o judecată subiectivă), tocmai pentru că melanjul dintre istoria personală și colectivă se îmbină într-un dozaj perfect, fără a cădea în patetism, *kitsch* sau descrieri superflue. O dovadă a valorii scrisului ei este și faptul că, după publicarea acestui roman, în societatea coreeană s-a produs un eveniment pe care numai operele extrem de percutante, personale și puternice îl pot produce: oamenii au devenit interesați de istoria aceasta, de eveniment, iar supraviețuitorii au dorit să discute despre propriile amintiri ale masacrului și despre trauma pe care o îndură, zi de zi, în cel mai pur și transformativ fel pe care literatura de calitate îl poate induce.

Han Kang a primit Premiul Nobel pentru Literatură ca o recunoaștere a „prozei de o poeticitate intensă, care confruntă traumele istorice și evidențiază fragilitatea vieții umane”. Martori ai masacrelor care au loc atât pe continentul european, cât și în alte părți ale lumii, moștenitori a numeroase genocide și a unui Shoah, poate că ar trebui să medităm stringent la ce anume ne face umani, de fapt și la toate ocaziile pe care le avem pentru a ilustra puțină empatie, o minimală înțelegere și un dram de solidaritate – pentru a evita să ne transformăm încet, dar sigur, în mașinațiuni infernale. ■

Ioan
LASCU

Despre specificul național

Disputele și teoretizările pe tema specificului național nu au încetat până astăzi. Au luat avânt – și e de înțeles – în vremuri când sentimentul de apartenență la națiunea română era puternic și manifest, în perioada pașoptistă prin mișcarea unionistă, în timpul și după prima conflagrație mondială, prin intrarea României într-un război de reîntregire și apoi imediat, prin înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. După aceea, când mișcarea legionară s-a întărit, naționalismul a cunoscut accente violente și extremiste. A venit apoi naționalismul socialist ridicat în timpul dictaturii ceaușiste la rang de cult. După 1989 sentimentul național s-a diminuat treptat sub presiunea politicilor de mondializare și a controverselor privind actualitatea și oportunitatea. Specificul național se afirmă și pe baza unui sentiment patriotic viabil, legitim și nestingherit. Se întemeiază pe criterii clare, substanțiale și inatacabile: originea comună, factorul etnic, limba unitară, cultura ca o creație originală unică drept rezultat al eforturilor mai multor generații succesive.

În istoria României trezirea conștiinței naționale datează din secolele XVI-XVII, odată cu apariția cronicarilor; nu am uitat afirmația ritoasă a lui Miron Costin privitoare la originea latină comună: „Cu toții de la Râm ne tragem”. Specificul național în cultură și literatură a intrat în vederile unor personalități fără de care spiritualitatea românească ar fi fost sensibil mai săracă: Mihai Eminescu, Titu Maiorescu, Nicolae Iorga. Ca să se impună în străinătate, literatura română trebuia să oglindească mai întâi specificul național. În studiul *Literatura română și străinătatea* (1882) Titu Maiorescu opina că „A sosit timpul ca și noi să putem răspunde cu ceva și să arătăm că tânăra literatură română a fost în stare să dea bătrânei Europe prilejul unei emoții estetice din izvorul cel mai curat al vieții sale populare”. În ziarul „Timpul”, pe la 1880, Mihai Eminescu susținea că tot ce se creează în afara geniului național nu are valoare. Nicolae Iorga credea că scriitorii trebuie să producă o literatură care să pornească de la neamul românesc, „de la ce e mai răspicat și mai caracteristic în el”. La începutul secolului XX, sămănătorismul și poporanismul au exaltat specificul național cu mai puțină sau mai multă intenție. (A se vedea și Maria Cobianu Băcanu, *Specificul național în cultură*, 2012).

Despre *Specificul național* glosează și G. Călinescu în *Istoria literaturii române...* chiar în încheiere. El pune mai întâi o miză pe *specificitate* care nu constă într-o diferențiere în absolut, „nu e o notă unică, ci e o notă cu precădere”. În specificitate se regăsesc caracteristici fundamentale proprii, dar și trăsături comune cu ale altor popoare: „Românii fiind oameni întâi de toate, deci generici, sunt naționaliști,

mistici, raționaliști, fataliști și toate celelalte”. G. Călinescu crede că „Garanția originalității noastre fundamentale stă în factorul etnic”, ceea ce este, să recunoaștem, o tautologie, fiindcă factorul etnic este, de fapt, o generalitate ce stă la baza specificului oricărui popor care formează o națiune. Se pune întrebarea de ce cultura și civilizația din estul european nu erau cunoscute în Occident, către care au tins mai tot timpul. În ce ne privește G. Călinescu dă un răspuns valabil atunci ca și acum: „În bună măsură neîncrederea față de noi înșine este inculcată de străini”. România, Balcanii și Orientul au avut tot timpul un complex de inferioritate față de Occident. Acest complex a fost menținut din cauza complexului de superioritate pe care Occidentul l-a manifestat față de restul lumii: „Continuând civilizația Orientului și perfecționând-o, primind din toate părțile elogi și omagii, occidentalul, dintr-un înțeles amor-propriu, a împins mândria până la a tăgădui orice valoare restului lumii, pe care îl cunoaște câteodată cu o aproximație scandaaloasă. Nevoind să vadă, el se menține într-un obstinat refuz de a admite existența altora.”

Nu se poate spune că lucrurile stau cu mult diferit chiar și astăzi. La vremea sa, G. Călinescu amintește de „un cult speriat pentru lumea «occidentală»”. Inhibițiile față de această lume nu au fost depășite până astăzi, deoarece în afară de tentativele perpetue de sincronizare nu există programe coerente de promovare pe termen lung a culturii naționale cu specificul ei, către țările mai avansate, e adevărat, ale Vestului. De pe atunci, savantul român se gândea la o atitudine activă similară rămasă încă în stadiu incipient: „Ne va trebui multă stăruință pentru a modifica noțiunile geografice greșite, datele istorice fanteziste, de a dovedi occidentalului că suferim de prea multă instrucție, că intelectualul român e blazat și privește cu multă îngăduință eforturile conferențiarului străin neintuitiv de a fi plat, că noi stăm pe o tradiție culturală neîntreruptă, că prin Canteмир noi simbolizăm nivelul vechiului cărturar român, că toată problema la noi este de a formula personalitatea noastră și de a spori pe drumuri sigure creația de valori”.

În afirmațiile sale îndreptățite G. Călinescu este ofensiv și nu-și ascunde orgoliul național de care mulți alții, din lașitate sau din servilism, nu s-au apropiat niciodată. Este adevărat că în epoca fanariotă Țările Române erau sufocate de cutumele și de mentalitatea Orientului ceea ce explică o primă perioadă de izolare față de Occident. La fel de adevărat este că după o reală deschidere venită odată cu pașoptismul și ridicată la apogeu în perioada interbelică a urmat ceea ce G. Călinescu nu avea cum să intuiască: instaurarea unui regim comunist, care a impus o nouă ruptură față de Apus. Este

ușor de înțeles de ce occidentalii, după 1989, nu știau unde e situată geografic România, ne credeau pe toți ateii și se mirau că beneficiam de energie electrică. Cât despre cultură și specific național, ce să mai pretindem?

Specificitatea literaturii române poate fi cunoscută prin insistente valorizări critice și prin istorii ale literaturii rigurose și atractiv întocmite. „Numai aceasta ne-ar îndreptăți să ieșim din seaca enciclopedie”, crede Călinescu. „Specificul fiind un element structural nu se capătă prin conformare la o ținută canonică. Singura condiție pentru a fi specific e de a fi român etnic”, tranșează el problemele. Trebuie așadar urmărite mereu „fibrele intime ale sufletului autohton” ce se leagă de „centrul geografic” cu „câteva zone de specificitate”. În acest sens cel mai specific este Ion Creangă care se situează „în nodul vital”, spre deosebire de balcanicul I.L. Caragiale, „...un trac care nu ne reprezintă total, ci îngroașă numai una din notele noastre meridionale”. Aici G. Călinescu se apropie de ideea că „În jurul unui factor etnic stabil, legat de centrul geografic, se desfășură în cercuri degradante câteva zone de specificitate”. Prin urmare el caută „datul primordial” la „românii din centru”. Români curați sunt marii scriitori și în genere „ardelenii mai cu seamă și subcarpatinii”, deci oamenii din regiuni mai puțin deschise unor influențe alogene. Dintre marii scriitori sunt enumerați Eminescu, Maiorescu, Creangă, Coșbuc, Goga, Rebreanu, Sadoveanu, Bлага... Respinge primitivismul și pune în loc bătrânețea și vechimea poporului. Aceasta se susține prin „fatalismul nostru energetic” și civilizația patriarhală din cărțile humuleșteanului Ion Creangă, o civilizație contemporană cu cele mai vechi civilizații din lume. Este o civilizație colectivă fiindcă în firea românului e scrisă și sociabilitatea. G. Călinescu face conex o observație incitantă: „De aceea subiectele cu mișcări de gloată, războaie, răzmerițe, izbutesc mai bine (vezi Rebreanu)”. Despre români mai spune că sunt înzestrați cu stăruință, constructivi, prudenți și toleranți cu ceilalți de la care împrumută ce cred că le este folositor. Se referă la rasa și la autohtonism: „Rasa noastră”, „organismul nostru rasial”, autohtonii Alecsandri și Odobescu, deși ascund și fibre grecești, sunt boieri cu trăsături fine și reprezintă „Clasa boierească, păstrătoare a fondului național...”. Însă caracterele originale profunde se păstrează și se transmit prin clasa țărănească, așa cum se deduce din bogata noastră literatură cu personaje din țărâtime. În concluzie specificul național evoluează și se îmbogățește fiindcă atât „specificul cât și rasa, reprezentând un echilibru, e într-o deplasare înceată dar continuă. Determinarea lui se va face cu vremea și nu s-ar putea azi decât indica metoda și arunca sugestii”. ■